

LIETUVOS TSR MOKSLŲ AKADEMIJA
ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1972
metai

VILNIUS

1973

INSTITUTE OF HISTORY
OF THE ACADEMY OF SCIENCES OF THE LITHUANIAN SSR

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1972

VILNIUS

1973

INSTITUT FÜR GESCHICHTE
DER AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN DER LITAUISCHEN SSR

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1972

VILNIUS

1973

ИНСТИТУТ ИСТОРИИ
АКАДЕМИИ НАУК ЛИТОВСКОЙ ССР

ЕЖЕГОДНИК
ИСТОРИИ
ЛИТВЫ

ГОД
1972

ВИЛЬНЮС

1973

Redakcinė kolegija

Jurginis Juozas, Merkys Vytautas, Milius Vacys, Strazdūnaitė Rita (sekretorė), Sadžius Henrikas (vyr. redaktorius pavaduotojas), Tautavičius Adolfas, Tyla Antanas, Vaitkevičius Bronius (vyr. redaktorius), Zepkaitė Regina

Vilnius, Kosciuškos 30
Lietuvos TSR Mokslų akademijos Istorijos institutas

Вильнюс, ул. Костюшки, 30
Институт истории Академии наук Литовской ССР

M $\frac{0164-137}{M851(10)-73}$ Z-73

ARCHYVŲ SAUGYKLOSE

LITUANIKOS DOKUMENTAI ŠVEDIJOJE

1971 m. lapkričio mėn. pasinaudojau TSRS Kultūros ministerijos komandiruote į Švedijos archyvus. Apie lituanistinę medžiagą Švedijos archyvuose žinojau iš lenkų istorikų leidinio¹, taip pat E. Tiškevičiaus užrašų, rašytų dar XIX a. viduryje². 1932 m. yra padaręs išrašų iš Švedijos archyvų Lietuvos istorikas A. Šapoka, o 1969 m.— J. Jurginis.

Kaip lituanistinė medžiaga pateko Švedijon? Dalį jos švedai pagrobė ir išvežė XVII—XVIII a. karų metu. Čia atsidūrė kai kurie Žečpospolitos valstybės išdo ir karalių archyvai. Kita dalis susikaupė Švedijos okupacinės valdžios metu (1655—1660 ir 1700—1709 m.). Tai laiškai ir kariniai pranešimai iš Lietuvos Švedijon apie karo veiksmus. Livonijos archyvas susidarė švedams valdant (1629—1709 m.) šią Lietuvai buvusią pavaldžią provinciją.

Visa medžiaga rašyta lenkų, lotynų, prancūzų, vokiečių (saksų valdymo laikų) ir švedų kalbomis.

Daug diplomatinės ir karinės medžiagos liečia Lietuvą. Tai karo veiksmų Lietuvos teritorijoje aprašymas, Lietuvos didikų politika, Lietuvos separacijos klausimas ir kita. Deja, Lietuvą liečianti medžiaga neišskirta iš visos Polonikos. Karališkajame archyve (Riksarkivet) Stokholme Polonikos fonde yra laiškai, memoralai, apimantieji 1555—1795 metus. Peržiūrėjau XVIII a. pabaigos laiškus, rašytus St. Leščinskio Karoliui XII 1704—1706 metais. Juose pranešinėjama apie saksų kariuomenės padėtį, gyven-tojų nuotaikas ir kt.

¹ E. Barwiński, L. Birkenmajer i J. Loś, Sprawozdanie z poszukiwań w Szwecyi, Kraków, 1914.

² E. Tyszkiewicz, Listy o Szwecyi, Wilno, t. I, 1846, t. II, 1847.

Lietuvos istorijai vertingi yra Žečpospolitos pasiuntinio Stokholme Jurgio Potockio pranešimai 1790, 1793 metais. Antai 1790 m. balandžio 23 d. pranešama apie ratifikuotą Lenkijos ir Lietuvos prekybos sutartį su Prūsija. Ši sutartis garantavo laisvą prekybą per Gdansko uostą ir Lenkijos bei Lietuvos prekių išvežimą Prūsijos upėmis ir jūra. Yra tos sutarties kopija prancūzų kalba.

1793 m. liepos 19 d. Jurgis Potockis pranešė iš Stokholmo Varšuvon apie Peterburgo ir Berlyno diplomatų 1793 m. balandžio 9 d. slaptą sutartį, pagal kurią buvo numatoma „užimti Žečpospolitos geriausias provincijas“.

Polonikos fonde yra ir kitų įdomių laiškų. Iš jų pažymėtini J. Sobieskio pranešimai 1683 m. rugsėjo ir spalio mėn. apie Vienos išvadavimą iš turkų.

Karališkojo archyvo Extranea fonde yra dokumentų, suvežtų į Svediją iš įvairių šalių. To fondo dalis irgi pavadinta *Polonika*. Ją sudaro iš viso 65 aplankai nesurištų ir nenumuotų lapų. Šituos dokumentus švedai atgabeno iš Lenkijos archyvų. Čia daug laiškų ir karaliaus išdo dokumentų. Randame ir Lietuvos didikų laiškų: Jurgio, Kristupo, Alberto-Stanislovo, Boguslavo ir Jonušo Radvilų, Karolio Chodkevičiaus, Leono Sapiegos, Eustachijaus Valavičiaus, Liudviko Pociejaus ir kt. Polonika šiame fonde pradeda nuo 75 aplanko. Į 139-ąjį aplanką sudėti laiškai apie Švedijos kariuomenės maršrutą Siaurės karo metu. Lietuvos istorijai svarbus yra A. Menšikovo 1706 m. gruodžio 9 d. pranešimas apie padėtį Lietuvoje, kur pasakyta, kad Karolis XII slapta susitarė su St. Leščinskiu, jog Lietuva ir Kuršas priklausys Švedijai (Lithuania separabitur a Polonia), švedai, esą, tikisi sukelti Rusijoje tautą prieš carą ir pasodinti į sostą bajorą.

140-ajame aplanke yra 1633 m. rugsėjo 2 d.—1634 m. vasario 23 d. Žečpospolitos karo dėl Smolensko dienoraštis. Jame daug detalių iš šio karo ir įdėta 1634 m. birželio 13 d. Polianovo taikos sutarties kopija.

79-ąjį aplanką sudaro pluoštas Žygimanto Augusto laiškų (kopijos), rašytų 1570 m. Žečpospolitos pasiuntiniui pas Vokietijos imperatorių. Iš jų matyti, jog karalius buvo susirūpinęs dėl Prūsijos (po hercogo Albrechto mirties), ir Livonijos likimo, ypač dėl Rusijos ir Danijos sąjungos, nukreiptos prieš Žečpospolitą. Pagal slaptą sutartį Danijos karaliaus brolis Magnus turėjo valdyti Livoniją, kaip Maskvos caro leną. Tame pačiame aplanke randame ir Žigmanto Vazos laiškų kopijas. Karalius nerimauja dėl 1617—1624 m. sūnaus Vladislovo žygio į Viazmą ir Možaiską. Žigmantas Vaza nuolat kalba apie Seversko žemę. Matyt, per ją Rusijos kariuomenė galėjo įsiveržti į Ukrainą. Be to, karalius užsimena apie lenkų ir lietuvių ginčą dėl sienų Bresto vaivadijoje ir Palenkėje, dažnai mi-

ni kazokus, kurie, puldinėdami turkų provincijas, galėjo sukelti Žečpospolitos karą su Turkija.

Zigmantas Vaza nuolat kreipiasi į Lietuvos etmoną Kristupą Radvilą dėl samdytos kariuomenės. Mat valstybės išdas nuolat buvo jai prasiskolinęs. Negavę algos, kareiviai plėšdavo kraštą. Todėl karalius leido šaukti Vilniaus konvokacijas naujiems mokesčiams krašte įvesti iki atskiro seimo sprendimo, persėpdamas, kad ateityje tokių konvokacijų nebešauksiąs. Karalius negalėjo didinti kariuomenės be seimo pritarimo, negalėjo jos net perkelti iš Livonijos prie Smolensko. Karas su Rusija dėl Smolensko buvo tuomet daugiau Lietuvos, negu Lenkijos reikalas. Todėl 1612 m. gegužės 17 d. karalius negalėjo atsakyti į Maskvos pasiuntinio raštą. Sulaikęs pasiuntinį, jis skubiai siunčia tą raštą į Lietuvą Lietuvos kancleriui Leonui Sapiegai, prašydamas įdėti į Sapiegos paruoštą atsakymą ir karaliaus nepasitenkinimą dėl to, kad Rusijos valdovas nepavadinęs jo „Švedijos karaliumi“, į kurio postą Zigmantas Vaza pretendavo.

Į 79-ąjį aplanką įeina ir XVII a. pradžios Lenkijos senato protokolo fragmentas, kur užprotokuluota diskusija, kam turi prisiekti Smolenskas — Lenkijai ar Lietuvai. Smolenskas, kaip ir Seversko žemė, nepriklausė Lenkijai. Silpnėjant Lietuvai, į šias sritis veržėsi Lenkijos šlėkta ir siekė prijungti jas prie Lenkijos. Ginčas galutinai buvo išspręstas 1667 m. Andrusovo taika, kai sritis iki Dnepro pateko Rusijos valdžion. Tuo tarpu 1634 m. Polianovo sutartimi ne tik Kijevo vaivadija, bet ir Seversko žemė, ir Černigovas liko Lenkijai.

82-ajame aplanke yra Žečpospolitos išdo dokumentai apie surinktas Lenkijoje ir Lietuvoje kvartos sumas, kariuomenės kiekį XVII a. viduryje (apie 15,5 tūkst. Lenkijoje ir 5 tūkst. Lietuvoje). Čia išlikęs ir 1654 m. Upytės ekonomijos inventorius — Šeduvos, Klovainių, Panevėžio dvarų ir jiems priklaususių valstiečių surašymas. Jame pažymėta valstiečių sodybinė ir priimtinė žemė. Pastaroji sudarė apie 40% visos dirbamos žemės. Atskirai nurodyti miško valakai; jie paskirstyti valstiečiams. Vienas iš vertingiausių dokumentų šiame aplanke yra Upytės ekonomijos viceekonomo S. Nieverovskio prašymas karaliui išduoti apsaugos raštą Upytės pavieto bajorams, susidėjusiems su švedais. Tai buvo, jo teigimu, išėiviai iš Kuršo — vokiečiai. Nepasitenkinimas švedais buvo didelis. Iš švedų talkininkų buvo atimami dvarai, plėšiamas jų turtas. Apie švedų šeiminkavimą krašte kalba daugelis dokumentų. 1656 m. balandžio 5 d. Vilniaus vyskupas skundėsi Gabrieliui Magnusui de la Gardie — Rygos gubernatoriui, kad didelės „neteisybės ir apsunkinimai“ vyksta vyskupijos ir karališkuose dvaruose, kur šeiminkauja švedų kariuomenė. Ypač įgriso Kuršo vokiečiai. Vienas iš jų — Vendeno vaivada Ernestas Johanas Korfas bu-

vo gavęs iš švedų didžiulę Plungės seniūniją (valdė dar Žaslius, Baisogalą, Uteną ir kt. dvarus). Jis įsakė visus jam nepaklusnių dvarų valdytojus siųsti į Rygą.

75-ajame aplanke yra 1582 m. Jurgio Radvilos raštas, duotas Gardine Livonijos klausimu, Stepono Paco Lietuvos raštininko pasitarimai dėl taikos su Rusija 1667 m., karaliaus universalas 1686 m. seimui ir kt.

Lietuvos istorijai labai reikšmingas karų istorijos (Krigshistoriska samlingen) fondas. Vienas jo skyrius pavadintas *Lenkijos karas* (Polska Kriget) 1655—1660 m. To skyriaus aplanke (signatūra XI, 13) skirtas pasitarimams su Lietuva (Lithauernas underhandligar med M. G. de la Gardie och B. Skytte 1655—1656). Jame yra 1655 m. spalio 10 d. Kėdainių sutarties su Švedija originalas, 1655 m. rugpiūčio 17 d. sutartis, kurią pasirašė Jonušas Radvila ir Vincas Gonsieviskis, Jonušo ir Boguslavo Radvilų įgaliojimai tartis su M. G. de la Gardie, duoti 1655 m. liepos 28 ir 29 d., Benedikto Skyttės (Estijos gubernatoriaus) ir M. G. de la Gardie 1655 m. liepos 31 d. sutarties su Lietuva punktai. Be to, į šį aplanką įeina Lietuvos sričių pasidavimo Švedijai raštai: 1656 m. kovo 9 d.—Ukmergės pavieto, 1656 m. kovo 16 d.—Breslaujos pavieto, 1656 m. vasario 2 d. ir kovo 17 d.—Žemaitijos. Žemaičių vyskupas Parčevskis susidėjo su švedais ir per juos manė laimėsias Vilniaus vyskupiją.

Vilniaus vyskupas Jurgis Tiškevičius taip pat buvo prisidėjęs prie Radvilų akcijos Lietuvoje. Įdomu pastebėti, kad Kėdainių sutartyje 1655 m. spalio 10 d. Lietuvos atstovai išsiderėjo, jog švedai išsaugos visas Lietuvos teises ir privilegijas bei papročius ir net specialias privilegijas, duotas Žemaitijai, valdymo ir teismo formą, katalikų bažnyčią, dvarų nuosavybę. Tik Lietuvos kariuomenė turėjo paklusti Švedijos karaliaus įsakymams ir, reikalui esant, jis galėjo ją prijungti prie Švedijos kariuomenės. Lietuvos bajorų pašauktinė kariuomenė galėjo būti naudojama karui prieš kaimynus, bet ne siunčiama už jūros. Lietuvos tvirtovėse privalėjo būti švedų įgulos. Švedijos karaliai turėjo spręsti karo ir taikos klausimus. Švedų karalių rezidencija liko už Lietuvos ribų. Lietuva nepretenduoja, pasakyta sutartyje, kad švedų karalius gyventų ar atvyktų į Lietuvą. Karalius „pagal įstatymus ir pacta conventa administruos kraštą“, Lietuva stoja į „amžiną ir šventą uniją su Švedijos karalyste“ (in perpetuum et sanctam cum regno Sveciae uniam). Lietuvos bajorai atsisakė būti Žečpospolitos karaliaus pavaldiniais. Unija pačioje Švedijoje nebuvo patvirtinta. Olivos sutartimi 1660 m. Švedija atsisakė Lietuvos.

1656 m. kovo 4 d. Biržų sinodas pateikė visos Lietuvos evangelikų vardu švedams pasitikėjimo raštą. Išliko kai kurių sričių kreipimais į švedus (1655 m. gruodžio 10 d. Gardino vaivadijos) ir atskirų asmenų raštai, kuriais jie pripažįsta Švedijos pavaldinystę. Lietuvai skirtame aplanke ap-

rašytas švedų žygis per Žemaitiją (1655 m. spalio mėn.) į Panemunę, toliau per Naumiestį, Virbalį į Augustavą ir į Lenkiją. Dalis Švedijos kariuomenės buvo išdėstyta Žemaitijoje, Upytės, Ukmergės ir Breslaujos pavietuose. Šiauliuose buvo jų štabas.

Vertingas XI, 12 aplankas. Jame yra dokumentų apie Rusijos kariuomenės įsiveržimą į Vilnių, iki Kauno ir net iki Veliuonos. Išliko pranešimai, kuriuose pažymima, kad Rusijos kariuomenė pasiekė Aluntą, Anykščius (1655 m. rugpiūčio 29 d., 1656 m. sausio 13 d.). Susirašinėjimas parodo Rusijos kariuomenės maršrutą Lietuvoje. 1655 m. gruodžio mėn. ji patraukė link Bresto, Volkovysko, Slonimo ir Svisločiaus. Atrodo, kad Zlotarenkos kazokai buvo įsiveržę ir į Lomžos sritį. Ties Brestu veikė Lietuvos Povilo Sapiegos vadovaujama kariuomenė. Jis liko ištikimas karaliui Jonui Kazimierui. Tuo tarpu Jonas Sapiega, kaip Karolio X Gustavo agentas, 1655 m. lapkričio 3 d. buvo pasiųstas į Lietuvą rimčiai palaikyti.

Pažymėtinas karaliaus Jono Kazimiero 1655 m. rugpiūčio 9 d. universalas Upytės pavieto bajorams, raginantis juos nesusidėti su švedais, išsaugoti Žečpospolitos vientisumą ir gąsdinąs švedų despotiška valdžia. Matyt, karaliui buvo pranešta apie Lietuvos bajorų derybas su švedais.

Įdomu pastebėti, kad Žečpospolitos santvarka, iškilus didžiuliam pavojui būti suskaldytai, kėlė tokią šlėktiškos valstybės programą: katalikų religija, senos vyskupystės ir prelatūros išsaugojimas, šlėktos laisvės, dvarų neliečiamybė, šlėktos teismai ir teisės rinkti karalių užtikrinimas; be teismo niekas neturi teisės bausti šlėktos, valstybės dvarai išlieka esamų posesorių rankose, kariuomenė išlaikoma tik seimo nutarimu, karalius pažada grąžinti išplėstas priešų provincijas, visi valstybės urėdai lieka po senovei. Toji programa buvo priešpastatoma Švedijos ir Rusijos despotiškam valdymui.

XI, 12 aplanke randame Lietuvos etmono Jonušo Radvilos pranešimą Boguslavui Radvilai, rašytą 1655 m. rugpiūčio 26 d. iš Kėdainių. J. Radvila paaiškino savo elgesį su švedais: „Mes dėl nelaimės privalėjome jiems pasiduoti... tegu mane velnias griebtų, jeigu kada nors anksčiau būčiau susidėjęs (su švedais — M. J.) ... prasidėjo šis reikalas, kai kitokios pagalbos nebuvo“, kai Rusijos kariuomenė įsiveržė į Vilnių, o Radvilų dvarai Baltarusijoje ir Lietuvoje buvo užimti. Laiške J. Radvila pranešė kai kurias karo detales: švedų gvardija jo nurodymu patraukusi į Trakus, Kauną, Ukmergę ir Dubingius užimti pozicijų, kol ten atvyks Rusijos kariuomenė.

Aplanke, pažymėtame signatūra XI, 11, yra žemaičių vyskupo ir Jonušo Radvilos 1655 m. spalio 10 d. pasidavimo raštas švedams, jau minėtų

J. ir B. Radvilų liepos 28 ir liepos 29 d. raštų kopijos. Į šį aplanką įdėta Kėdainių sutarties kopija ir aktai apie Lietuvos pasidavimą švedams.

Vokiečių kalba yra aprašyta, kaip švedai 1656 m. liepos 18—20 d. užėmė Varšuvą. Lietuvos kariuomenė gynė Varšuvos priemiestį Pragą (pagal švedų generolo E. Dalbergo dienoraštį).

Aplanke XI, 16 aprašytas 1658 m. Narvos ir Valmieros apgulimas ir karas su Rusija.

Karų istorijos fonde yra šis tas ir iš Šiaurės karo. XXII aplanke randame Lenkijos primo, kardinolo Radziejovskio laiškus ir universalą. Varšuvos konfederacijai, surašytą 1704 m. gegužės 2 d. Varšuvoje ir nukreiptą prieš karalių Augustą II. Pažymėtina, kad kardinolas kaltino karalių už bandymus įvesti absoliutizmą, nužeminti lenkų šlėktą. Be kitų, yra ir toks kaltinimas: „Lietuvos provinciją — mūsų brolius nuo mūsų atplėšė“. Iš Radziejovskio laišku pažymėtinas 1704 m. gegužės 28 d. laiškas Kazimierui Sapiegai apie Lietuvos kariuomenę prie Vislos, kur sakoma, kad Augustas II veikė išvien su Rusija, o Švedijos karalius „mus ginąs“. Mini mi K. Sapiegos pasitarimai su Mykolu Višneveckiu, K. Sapiegos pranešimas apie sunkią savo padėtį Lenkijoje.

Kai kas šiame fonde yra iš pirmojo, 1619—1629 m., švedų karo (Gustavo II Adolfo). Tai — 1620 m. Rygos miestiečių laiškas K. Radvilai, kuriame prašoma pagalbos prieš švedus. 1625 m. vasarą švedai užgrobė didesnę Livonijos dalį.

Aplanke XI, 6 yra dokumentuose įrašytos Lenkijos sričių pasidavimo švedams sąlygos. 1655 m. liepos 15 d. Švedijos protekcijon pasidavė Poznanės ir Kališo sritys. Švedijos karalius gavo teisę disponuoti valstybiniais bei bažnytiniais dvarais ir teisę stacijoms privačiuose dvaruose. Viešpataujanti religija liko katalikų. Teismai turėjo vykti Švedijos karaliaus vardu. 1655 m. spalio 7 ir 12 d. panašią sutartį pasirašė Krokuvos gubernatorius. 1655 m. gruodžio 11 d. švedams pasidavė Kūlmo kraštas (Karališkoji Prūsija). Čia taip pat yra dokumentai, kuriuose pažymima švedų dovanos Jonušui Radvilai — Šiaulių ekonomija ir Šeduvos tenuta, Korfui — Baisogala, A. Miežinskiui — Prienai ir Kirsna, Sakovičiui — Skirsnemunė, A. Kurbskiui — Upytės maršalkystė ir kt.

Karališkajame archyve saugomas didelis *Livonijos (Livonika)* fondas. Mums rūpimais klausimais jame yra Livonijos žemei 1582 m. Stepono Batoro duotas Livonijos konstitucijos nuorašas, ištraukos iš Žygimanto Augusto privilegijų: 1561.XI.28 ir 1565.VI.8, duotų Vilniuje ir 1564.XII.24 — Gardine (Livonika, II, 761). Pažymėtina, kad iš Karališkosios bibliotekos 1882 m. buvo perduota į archyvą iš Engestromo rinkinių ir 1557 m. Pasvalio sutarties tarp Žygimanto Augusto ir Vilhelmo Fiurstenbergo kopija (C. XIII.1, 8).

Livonijos fonde pažymėtini dar M. Višneveckio laišakai Siaurės karo metu (Livonica, II, 122). M. Višneveckis išdavė sąjungininkus ir apie 1704 m. perėjo švedų pusėn. Gaudamas iš Rusijos žinias, jis pranešinėjo jas 1704—1707 m. švedams.

Magnuso Gabrieliaus de la Gardie fonde išliko vertingi Boguslavo ir Jonušo Radvilų laišakai, rašyti 1655—1656 m. (E. 1531). Ten yra žinių apie Rusijos kariuomenės maršrutą nuo Vilniaus iki Kauno ir Bresto link, Palenkės gynybą. 1655 m. lapkričio 14 d. B. Radvila siūlė pastoti Rusijos kariuomenei kelią ties Narevu, ką reikėjo padaryti P. Sapiegai. Jis turėjo išprovokuoti Švedijos ir Rusijos kariuomenių susidūrimą ar bent duoti suprasti Rusijos kariuomenės vadovybei, kad Palenkė jau yra švedų okupuota. B. Radvila gynė ten savo valdas. Jis apgailėstavo, jog jam beliko tik dvarai, esą Bresto vaivadijoje. Viename laiške, rašytame 1655 m. lapkričio 10 d. iš Tykocino, B. Radvila pareiškė, jog jis turi vienintelį tikslą — tarnauti Švedijos karaliui ir savo tėvynei Lietuvai. Lietuvą jis vadino „tėvyne mano brangiausia“ ir labai retai teužsimena apie Lenkiją. Švedai turėjo jam grąžinti užimtus jo dvarus. 1657 m. gegužės 5 d. iš Karaliaučiaus B. Radvila prašė švedų „grąžinti mano dvarus Rusijoje ir Lietuvoje“. Jonušo Radvilos laiškuose taip pat iškyla Lietuvos ir jo dvarų Lietuvoje reikalai.

M. G. de la Gardie fonde yra 1655 m. spalio—gruodžio mėn. švedų dovanojimo dokumentai Lietuvoje Korfui, Horstenui, Funkui, Radvilai, Kurbskiui, Komarovskiui, Mirskiui, Vysockiui, Pristanovskiui ir kitiems Lietuvos ir Livonijos bajorams.

Keletas B. Radvilos laiškų pakliuvo ir į fondą Skokloster Samlingen (E 8184). Vienas įdomesnių yra Vrangelio rašytas 1656 m. balandžio 3 d. Radvilai apie švedų žygį į Lenkiją.

Svarbus Lietuvos istorijai yra laiškų Švedijos karaliams (Skrivelser till konungen) fondas. Įdomūs laišakai iš Lenkijos, rašyti Karoliui XII. Atkreipė dėmesį Lenkijos kardinolo Radziejovskio laišakai, rašyti 1700—1704 m. Juose paliečiama padėtis ir Lietuvoje. Pvz., 1700 m. rugpiučio 23 d. jis pareiškė Karoliui XII, kad Lietuva neturi jokios paruoštos kariuomenės, kad yra tik vargingi pėstininkų likučiai. Netiesa esą, jog Žemaitija gali ginkluotis. 1703 m. jis pranešė apie L. Pociėjaus žygio kryptį link Torunės, apie Sapiegos padėtį Lietuvoje. Įdomu pastebėti, kad Lietuvai, matyt, mažai tiko K. Sapiegos kandidatūra, nes buvo daromos užuominos apie Radvilų šeimą, kaip įtakingesnę Lietuvai. Radvilos ir Sapiegos rėmė buvusį Poznanės vaivadą St. Leščinskį, kurį su kardinolo pagalba pavyko išrinkti Lenkijos karaliumi.

Karališkajame archyve teko peržiūrėti dar pergamentų skyrių, kuriame yra Olivos sutarties 1660 m. originalas su karaliaus Jono Kazimiero

ir Lietuvos raštininko Stepono Paco parašais ir antspaudais. *Bergshammars codex* pavadinimu yra XV a. (1450—1480) Vokietijoje piešti Europos šalių herbai. Šis rinkinys XVII a. pateko į Svediją. Jame yra ir Lietuvos spalvoti herbai: vytiš, Zygimanto Kęstutaičio 1432—1440 m. antspaudas ir skydas su Gedimino stulpais.

Kariniam archyve (Krigsarkivet) saugojami XVII—XVIII a. karo planai. Čia yra, be jau žinomų Biržų planų, darytų 1704 m., Klaipėdos planai, kurie iki šiol neskelbti. Skyriuje Handritade kartwerk, Nr. 12, atlasė, kuris pažymėtas „8 september anno 1671 Carl Gustav Wrangel, Magnus Gabriel de la Gardie“, yra planai Prūsijos pilių — Brombergo 1626, Dancigo 1627, Dirsavos 1626, Elbingo 1626, Fišhauzeno 1628, Marienburgo 1634 ir Klaipėdos (Memel be datos, miesto ir pilies planas pažymėtas Nr. 14, 1. 21), Lochstato 1627, Rygos 1621, 1633 ir Prūsijos Pilau 1634 m. Tat Klaipėdos planas yra sudarytas tarp 1621—1638 m.

Handritade kartwerk Nr. 22 yra Europos pilių ir miestų planai (1. 76 pažymėta Klaipėdos miestas ir pilis — Memel, la ville et chateau). Planas sudarytas apie 1631 m.

1757 : 46 sign. 1757 m. sudarytame Klaipėdos plane pažymėta, kad ji buvo 1757 m. birželio 19—25 dienomis rusų generolo Fermoro iš jūros ir sausumos šturmuojama ir sunaikinta (Von dem Russisch Kayser general Fermor von 19 bis 25 juni 1757 zu Wasser und Land heftig beschossen mit Accord erobert worden).

1757 : 47 — Klaipėdos pilies ir miesto planas išliko be užrašo, bet tikslėnis, negu prieš tai minėtas su užrašu.

Karo archyve yra švedų 1655 m. žygio per Žemaitiją panemunišiais planai, Gelgaudiškio, Veliuonos ir kt. vietovių planai. Pažymėtinas XVII a. viduryje sudarytas Bresto tvirtovės planas.

Stokholmo karališkojoje bibliotekoje taip pat yra *Polonikos* skyrius. Į jį pateko iš Lenkijos išvežti karaliaus išdo dokumentai, visų pirma ekonomijų inventoriai: sign. 1475 : 5 — Alytaus ekonomijos 1649 m., sign. 1475 : 2 — Mogiliovo ekonomijos 1648 m. inventoriai ir sign. 1475 : 3 ir 1479 : 1 — karaliaus pajamos 1650—1653 m. iš Lietuvos ekonomijų.

Bibliotekoje yra rinkinys, pavadintas *Engestromska samlingen*. L. v. Engestromas buvo švedų pasiuntinys Varšuvoje. Jo fonde išliko daug laiškų. Ten yra A. Čartoriskio, J. Potockio, E. Račinskio, J. Niemcevičiaus, M. Oginskio ir T. Kosciuškos laiškai. Pastarasis 1790 m. vasario 18 d. iš Vroclaveko rašė apie savo simpatijas Lietuvai, į kurią jis veržėsi ir kuriai, jo žodžiais tariant, jis galėjo būti naudingas (m'envois en Lituanie à l'endroit auquel je suis attaché et ou je pourrai être utile).

Sign. B I, 2, 13 yra J. Loceniaus rankraštis, pavadintas „De causis belli Polonici“, rašytas 1632 m. apie pirmąjį švedų karą ir 1629 m. Altmarko sutartį.

Upsalos karališkojo universiteto bibliotekos rankraštyne yra taip pat Lietuvos istorijos vertingų dokumentų. Pvz., Palmsk. 371. l. 663 yra įdomus Joh. Skytte 1632 m. gegužės 15 d. laiškas N. Radvilai, aiškinantis švedų karo priežastis ir Livonijos klausimo sprendimą. Jis priekaištavo, kad švedus Lietuvoje vadina eretikais ir veikia prieš juos. R. 380, l. 38—91 yra pjesės — „Faelicitas Personae“ ir l. 91—137 „Philopater seu Pietas“, — kurias statė Vilniaus universiteto jėzuitai.

Cron. 4:35 — Carmina et orationes Sigismundi III. Iš senųjų spausdinių pažymėtinos pora Vilniaus jėzuitų akademijos auklėtinių disertacijų XVII a. ir plačiai žinomos lietuviškos knygos — Sign. Obr. 66.176 Kniga Nobažnistes Krikscioniszkos, Kiedaynise 1653, Ex libris Pauli Lozania Gnatowski, exulis ex Zupranae 1655, Podarek Samuela Minwida; Giesmes Duchauanas, 1589 m; Kancionalas nekuru giesmiu... , 1589 m; Katechizm zborów ewangelickich litewskich, 1563 m. Šiuos leidinius aprašė J. Trypucka.

Pagal E. Tiškevičiaus duomenis, rankraščių iš Lietuvos turėtų būti Lundo universiteto bibliotekoje ir Linčepingo gimnazijos archyve (Vilniaus vyskupo Hozijaus laišakai). Deja, šių miestų nebuvo galimybės aplankyti. Matyt, ir ateityje reikės kam nors vykti į Švediją gilesnių studijų reikalui.

M. Jučas